

HETEROCYKLICKÉ ZLÚČENINY

Cyklické deriváty uhľovodíkov. Ich kruh obsahuje atómy uhlíka a okrem toho aj jeden alebo viac atómov iných prvkov, ktoré nazývame heteroatómy. Najčastejšími heteroatómami sú: dusík N, síra S, kyslík O. Sú základom rastlinných a živočíšnych molekúl – sacharidov, nukleových kyselín vitamínov a podobne. Ich zdrojom je ropa Označujú sa najčastejšie triviálnymi názvami.

Podľa veľkosti heterocyklu a podľa počtu heteroatómov v cykle ich delíme na:

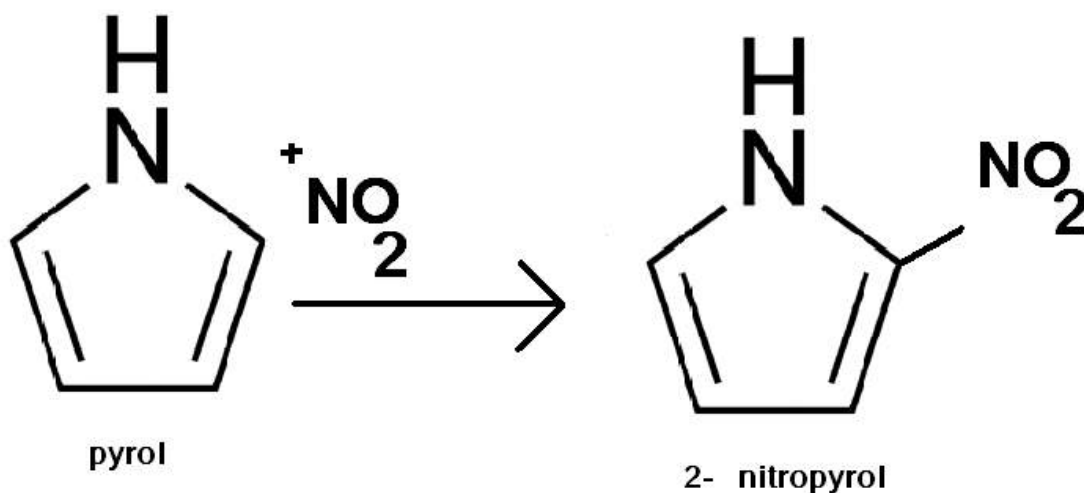
1. **Päťčlenné heterocyklické zlúčeniny**– môžu mať jeden alebo viac heteroatómov
2. **Šesťčlenné heterocyklické zlúčeniny**– môžu mať jeden alebo viac heteroatómov
3. **Kondenzované heterocyklické zlúčeniny**– viacero kondenzačne spojených heterocyklov

Charakteristika väzby

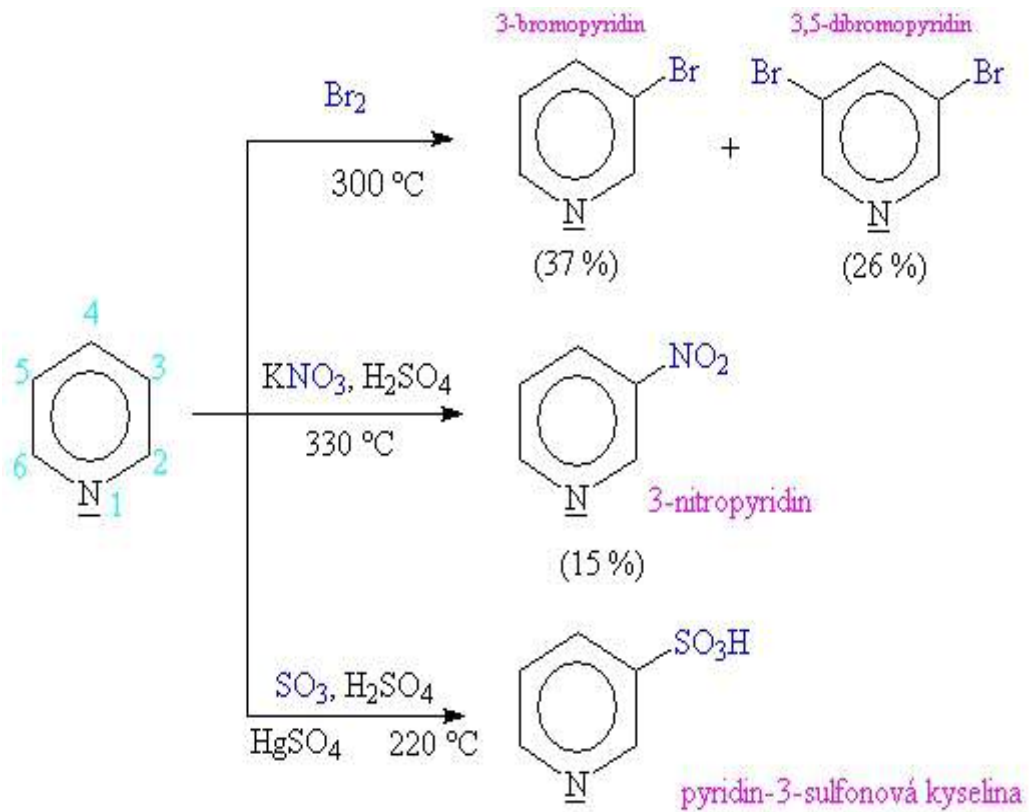
Na reakciách sa prednostne zúčastňujú π elektróny. **Reakcie heterocyklických zlúčenín:**

Elektofilné substitúcie S_E :

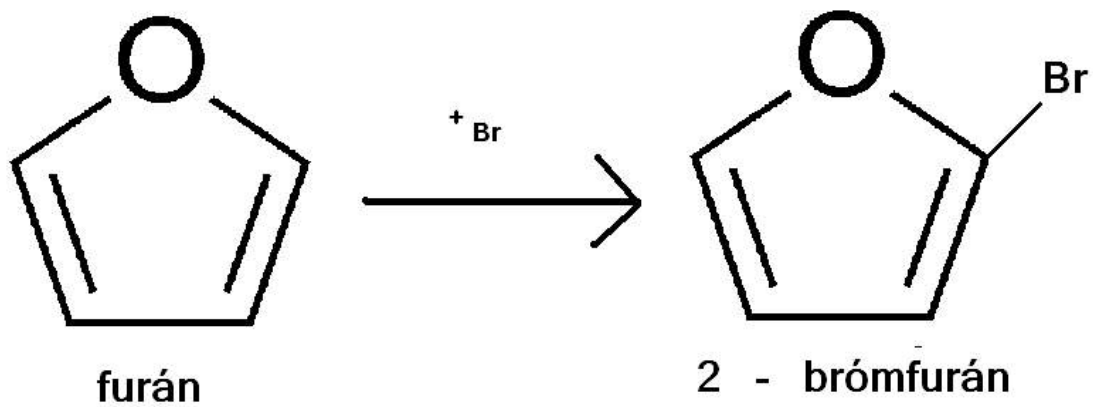
Nitrácia pyrolu

Nitrácia pyridínu, bromácia pyridínu, sulfonácia pyridínu

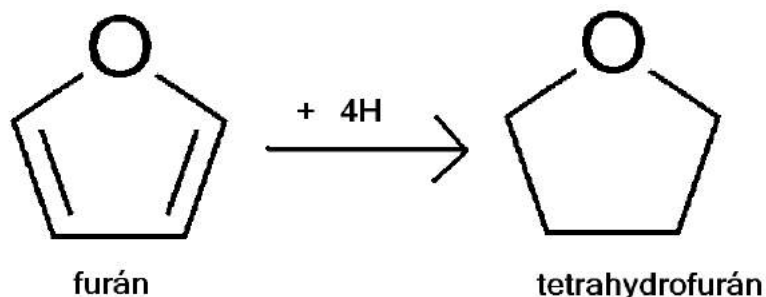

Bromácia furánu

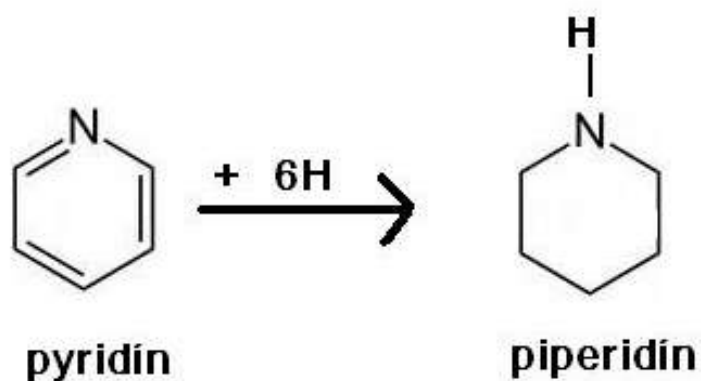

Adičné reakcie

Hydrogenácia furánu

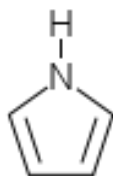

Hydrogenácia pyridínu

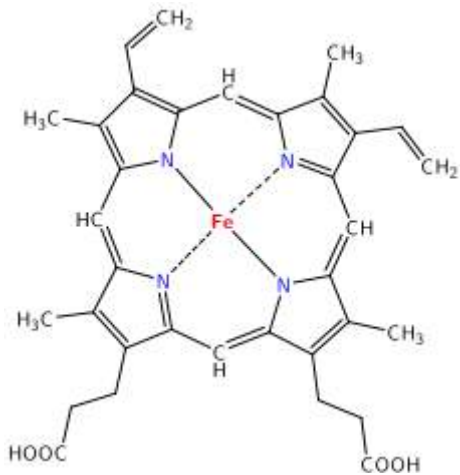
Päťčlenné heterocykly s jedným heteroatómom

Pyrol

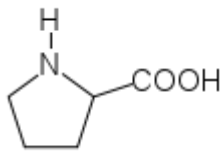
Bezfarebná kvapalina, nepríjemne zapácha. Vo vode málo rozpustný. Toxický.

Vyskytuje sa v čiernouhoľnom dechte, v produktoch suchej destilácie kostí, rohoviny. Stavebná látka prírodných látok, predovšetkým **tetrapyrolových farbív**. Medzi tetrapyrolové farbivá patrí napríklad chlorofyl, bilirubín, hemoglobín. Základom týchto farbív je porfín. Porfín je zložený zo štyroch pyrolových kruhov, ktoré sú spojené metínovými skupinami.

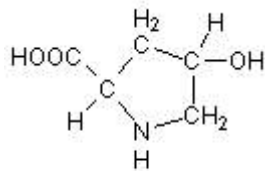

najvýznamnejší porfín, hém

Deriváty pyrolu – prolín a hydroxyprolín sú súčasťou bielkovín

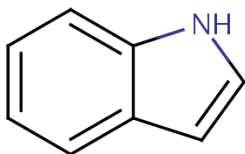
Prolín

4-hydroxyprolín

Hydroxyprolín

Indol (benzopyrol)

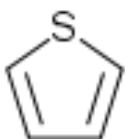
Kryštalická látka. Má príjemnú vôňu. Môžeme ju nájsť v kvetoch jazmínu, citrusových plodoch. Súčasť hormónov, mnohých alkaloidov, farbív. Medzi deriváty indolu parí modré farbivo – indigo.

Furán

Kvapalina, vo vode málo rozpustná
Bezfarebná kvapalina. Zápach podobný chloroformu. Furán je základom cyklických sacharidov – furanóz. Pri katalytickej hydrogenácii furánu vzniká tetrahydrofurán – významné rozpúšťadlo

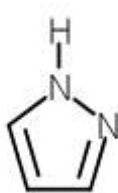
Tiofén

Vo vode nerozpustná kvapalina. Bezfarebná kvapalina. Veľmi sa podobá benzénu. Vo forme tetrahydrotiofenu je súčasťou biotínu – vitamín H

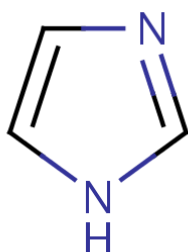
Pätčlenné heterocykly s dvoma heteroatómami

Pyrazol

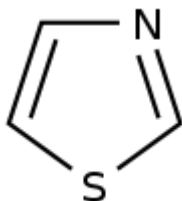
Kryštalická látka. Bezfarebná. Zlá rozpustnosť vo vode. Silnejšia zásada ako pyrol. Deriváty pyrazolu sa používajú pri výrobe liečiv proti horúčkam a bolestiam, napríklad Antipyrín.

Imidazol

Vo vode sa dobre rozpúšťa. Kryštalická látka. Derivát – aminokyselina histidín – z neho dekarboxyláciou vzniká histamín – znižuje krvný tlak, rozširuje cievy. Zvýšené vylučovanie do organizmu môže vyvolať alergie.

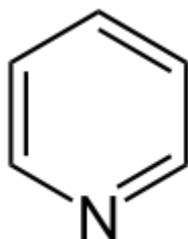
Tiazol

Páchne podobne ako pyridín. Kvapalná látka. Deriváty - vitamín B₁ – tiamín, penicilín – antibiotiká, lieky proti infekcii.

Šesťčlenné heterocyklické zlúčeniny s jedným heteroatómom

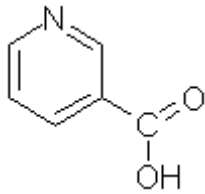
Pyridín

Jedovatá kvapalina. Zásaditý charakter. Rozpustná vo vode. Charakteristický zápach. Vyskytuje sa v čiernouhoľnom dechte. Použitie – rozpúšťač.

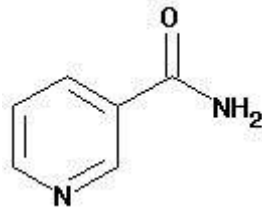
Deriváty pyridínu:

Kyselina nikotínová

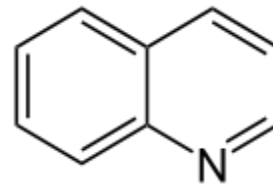
Použitie – výroba liekov.
Vzniká v organizme pri
biochemických dejoch.

Nikotínamid

Amid kyseliny nikotínovej. Súčasť
koenzýmov NAD a NADP - sú
dôležité pri rôznych
biochemických procesoch

Benzoderivát chinolín

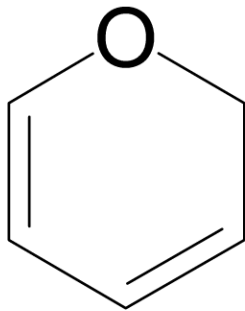
Súčasť alkaloidov
a liečiv.

Pyrán

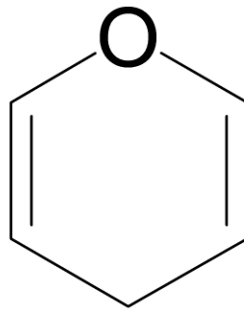
Môže vytvárať dva nestále izoméry

deriváty pyránu – tetrahydropyrán, ktorý je súčasťou
cyklických sacharidov, ktoré nazývame pyranózy

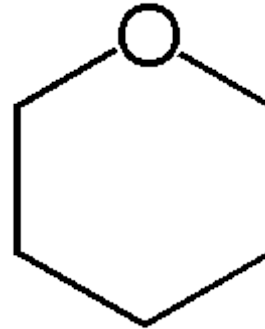
2H - pyrán

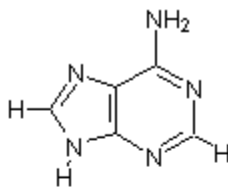
4H - pyrán

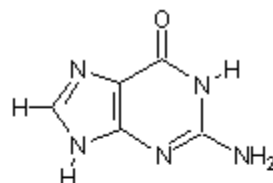
Tetrahydropyrán

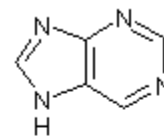
Šesťčlenné heterocykly s dvoma heteroatómami

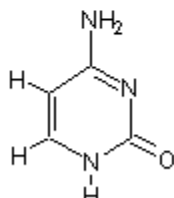
adenín

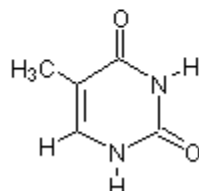
guanín

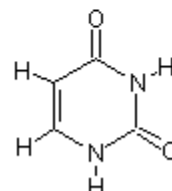
purín

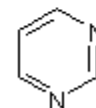
cytozín

tymín

uracyl

pyrimidín

Pyridín

Od štruktúry pyridínu sa odvodzujú dusíkaté bázy -**pyrimidínové bázy**(dusíkaté bázy tvoria základ pri stavbe nukleových kyselín).

Pyrimidínové bázy:

- cytozín
- tymín
- uracil